
Çelik, M. (2025). Kastamonu İli Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi'nde Bulunan İşlemeli Kıyafet, Kişisel Eşya ve Ev Eşyalarının İncelenmesi. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. 10 (17), s. 112-139

Kastamonu İli Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi'nde Bulunan İşlemeli Kıyafet, Kişisel Eşya ve Ev Eşyalarının İncelenmesi ¹

Examination Of Embroidered Clothes, Personal Belongings And Household Items In The Liva Paşa Mansion Ethnography Museum In Kastamonu Province

Müberra ÇELİK*
Millî Eğitim Bakanlığı
everest-7@hotmail.com

Öz

İşleme sanatının ne zaman ortaya çıktığına dair kesin bilgi olmamakla birlikte, dikiş dikmeye başlandığından itibaren işleme (bezeme-el işi) sanatının var olduğuna inanılmaktadır. Önceleri hükümdar ve sosyal statü sahiplerinin kıyafet ve eşyalarında görülen işlemler zamanla halk arasında yaygınlaşmıştır. Kıyafet ve sosyal yaşam alanlarında kullandıkları ürünleri bezeyen Türkler, geleneksel halk işlemlerinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Köklü bir geçmişe sahip olan Kastamonu ili pek çok el sanatı gibi işleme sanatının da güzel örneklerine sahiptir. Çalışmamızda Liva Paşa Etnografya Müzesi'nde bulunan, farklı kullanım alanlarına ait ve günümüzde kullanılmayan işlemlere yer verilmiştir. Ürün

¹ Bu çalışma; Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında 2017'de tamamlanmış olan "Kastamonu ve Çevresi Türk Halk İşlemlerinin Renk, Desen ve Kompozisyon Açısından İncelenmesi" Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

*ORCID: orcid.org/0009-0007-8496-7268

çeşitlerinin kıyafet, kişisel eşya ve ev eşyası olması; zeminde kullanılan dokuma türü ve zemin rengi zenginliği çalışmamızı özgün kılmaktadır. Toplanan bilgiler ve fotoğraflar bilgi formlarında kayıt altına alınmıştır. Ayrıntılı değerlendirme ve karşılaştırma yapılarak toplama ve doküman analizi şeklinde hazırlanan çalışmamızda nitel yöntem kullanılmıştır. Çalışma sonunda Liva Paşa Etnografya Müzesi'nde bulunan farklı kullanım alanlarına sahip sekiz adet ürün işleme teknikleri ve kenar temizliğinde uygulanan teknikler; zemin ve işlemede kullanılan renkler, işleminde kullanılan malzemeler, fotoğraf ve çizimleriyle belgelenmiştir. Bu çalışmayla günümüzde unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerimizin tanıtılmasına katkı sağlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: El İşlemesi, Kastamonu, El sanatları, Halk İşlemeleri, Liva Paşa Konağı

Abstract

Although there is not certain information exactly when the embroidery art emerged, it is believed that the art of embroidery (embellishment, handicraft) has existed since the beginning of sewing. Formerly seen on the sovereign's and the noble's clothes and objects, the embroideries became widespread among the public over time. The Turkish people who decorated clothes and social living spaces conduced to existence of traditional handicrafts. Kastamonu, which has a long history in handicraft, also has the most beautiful examples of embroidery art. In our study the embroidered products in Liva Pasha Ethnography Museum from various usage and not in use today are included in the research. Our product range which includes clothing, personal items, and household goods, is distinguished by the style of weaving employed and the vibrancy of the base color, rendering our study distinctive. The information and photos of the products containing our study subject are registered in information forms. Qualitative method has been used in our study, which was prepared as collection and document analysis through detailed evaluation and comparison. At the end of the study, the embroidery techniques, applied techniques for neatening the edge, the colors used on the ground and on the embroidery, the materials used for embroidery were documented within eight products with different usage areas, situated in Liva Pasha Ethnography Museum through photographs and drawings. This study contributes to the promotion of the cultural values almost forgotten today.

Keywords: Hand Embroidery, Kastamonu, Handicrafts, Turkish Traditional Embroideries, Liva Pasha Palace

Giriş

İşlemenin pek çok tarifi olmakla birlikte iki parçayı birbirine eklemek için düz bir dikişi dahi dekoratif yapmak amacıyla (Turani, 1999, s. 85); muhtelif cins ve renk iplikler kullanarak (Gönül, 1973, s. 15); balık kılçığı, kesme, sıra iğne, iğne ardı, örme, kırkyama, boncuk işi ve kasnak-zincir işi gibi tekniklerle (Kültür Bakanlığı,

2010, s. 16); düz ya da kabartılı olarak yapılan süslemelere denir (Arseven, 1983, s. 843).

İşleme sanatının tarihinin antik çağlara kadar uzandığı düşünülmektedir. Yapılan kazı ve incelemelerde bulunan iğneler bu sanatın önemli bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Babil yazma eserlerinde iğnelerin bir işleme aracı olduğu anlatılmaktadır. Yunan mitolojisinde ve İncil’de de bu sanatla ilgili bilgiler bulunmaktadır (Berker vd., 1970, s. 6).

Türklerde ilk işleme örneklerine M.Ö. 5-M.S. 3. yüzyıllarda yaşamış Hun İmparatorluğu döneminde rastlanmaktadır. Hun, Göktürk ve Uygurlara ait kurganlardan çıkan işlemelerde aplike, metal plaka aplike, zincir işi ve kordon tutturma tekniklerinin uygulandığı görülmektedir (Barışta, 1988, s. 6).

İslamiyet’in kabulünden sonra yeni dinlerinin öğretileriyle hayatı tekrardan yorumlayan Türklerde sosyal yaşam değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu değişim sanatlarını da etkilemiştir. Orta Asya’dan taşıdıkları geleneksel sanatları İslam dininin emir ve buyruklarıyla sentezlemişlerdir (Can vd. 2004, s. 30). Türkler ayrıca Orta Asya’dan getirmiş oldukları birikimlerini, Anadolu’da daha önce yaşamış medeniyetlerin (Hitit, Frig, Yunan, Roma ve Bizans) kültürleriyle zenginleştirmişlerdir (Barışta, 1988, s. 1-10).

1071 Malazgirt Zaferi sonrasında Türklerin Anadolu’ya tamamen yerleşmeleri ve kurdukları beylikler, Anadolu Selçukluları ve Büyük Selçuklular döneminde işleme sanatının gelişim gösterdiği bilinmektedir. Selçuklulara ait kumaş örnekleri günümüze ulaşmasa da “minai” tekniğiyle yapılan çinilerdeki saray sahnelerinde insanların zengin işlemeli kıyafetler giydikleri görülmektedir (Öney, 1992, s.165).

İşlemelerin en güzel ve zengin örneklerine geniş bir coğrafyada kültürel etkisi olan Osmanlı İmparatorluğu döneminde rastlanmaktadır. Osmanlının farklı kültür ve sosyal sınıfı barındıran toplum yapısında bekâr ile evli, sosyal statüsü olan ya da olmayan kimseler işlemelere bakılarak ayırt edilebilmektedir (Sürür, 1976, s. 14).

Osmanlı döneminde Ehl-i Hıref olarak bilinen saray atölyelerinde İmparatorluğun dört bir yanından getirilen zanaatkârlar tarafından dönemin zevk ve modasına uygun işlemler yapılmıştır. Cemaat-i Ehl-i Hıref-i Hassa olarak tanınan sanatkârlar önceleri Edirne Sarayı'nda, İstanbul'un fethinden sonra da Topkapı Sarayı'nda çalışmalar yürütmüşlerdir (Can, 2024, s. 781-800).

Fatih Sultan Mehmet'in vefatından sonra sarayda gelişen sultanların giysilerini bohçalama geleneği 15. yüzyılda kısa bir süre terkedildikten sonra, 16. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar kopmadan devam etmiştir (Barışta, 1999, s. 13). 16. yüzyıla ait Padişah, Şehzade kaftanlarında ve saray kadınlarının kıyafetlerinde gösterişli işleme örnekleri görülmektedir (Kılıçkan, 2004, s. 166). Yine 16. yüzyıla tarihlenen ve Topkapı Sarayı'nda bulunan Kanuni Sultan Süleyman'ın genç yaşta vefat eden oğlu şehzade Mehmet'e ait al atlas üzerine, incili, mücevherli, sırmalı ve ipek işlemeli iki adet kaftan saray işlemlerinin güzel örneklerindendir (Sevin, 1991, s. 32).

17. yüzyıl saray işlemlerine baktığımızda renk ve desen çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. Renklerde domates kırmızısı yerini mercan rengi, bej, pembe ve kahverengine bırakmıştır. Mavi renk yeşil renklerle eş ağırlıkta kullanılmıştır. Birden fazla rengin kullanıldığı eserlerde altın ve gümüş renklerine daha az rastlanmaktadır (Barışta, 1999, s. 85).

15. 16. ve 17. yüzyıllarda görülen rumi motifi 18. yüzyılda eski önemini kaybetmiştir. İşlemlerde batı etkisi artmış, bezeme konusu olarak daha çok lale, karanfil, yaban gülü, sümbül gibi geleneksel motiflerin yanı sıra elma, armut gibi meyve motifleri kullanılmaya başlanmıştır (Barışta, 1998, s. 56). 18. yüzyılda altın ve gümüş alaşımlı tellerin kullanımı dokuma ve işlemlerde çok moda olmuştur (Onuk, 1998, s. 189).

19. yüzyıla gelindiğinde devlet sarfiyatı önlemek için altın ve gümüş alaşımlı tel kullanımını sınırlandıran yasaklar çıkarmıştır (Tezcan, 2001, s-71-72). Bu durum metal ipliklerin malzeme kalitesinde düşüşe neden olmuştur. Bu dönemde konu olarak bitkisel bezemelere kavun, karpuz, palmiye, üzüm, sarmaşık,

salkım söğüt vb. nesneli bezemelere saray, kuyu, yelkenli, hançer, sepet vb. figüratif bezemelere at, balık, geyik ve horoz gibi figürler eklenmiştir (Barışta, 1999, s. 104-112).

Asya, Avrupa ve Afrika'da hâkimiyet kuran Türkler etkileşim kurdukları yerlerdeki işleme sanatını etkiledikleri gibi, ana çizgilerini koruyarak o coğrafyalardaki işlemelerle kendi sanatlarını zenginleştirmişlerdir (Barışta, 1999, s. 2). 16. ve 17. yüzyılda Avrupa'da büyük beğeni toplayan Türk işlemeleri, günümüzde orijinalliğiyle bilinen Macar işlemelerinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Arseven, 1973, s. 269).

20. yüzyıl teknolojisiyle makine işçiliğinin artması el işçiliğinin önemini azaltırken değerinin artmasına neden olmuştur (Eronç, 1984, s. 10). Bu dönemde pamuk ipliğinin kullanımının arttığı, altın ve gümüş kıratı düşürülmüş ipliklerin yanı sıra metal bükümlü ipek ipliklerin de kullanıldığı görülmüştür. Tek ve çok renkli olarak yapılan işlemelerde tek motiften oluşan kompozisyonlar ağırlık kazanmıştır (Barışta, 1999, s. 95). 1925'de yapılan Kıyafet İnkılabından sonra değişen giyim kültürüne bağlı olarak kıyafetleri bezeyen işlemecilik azalmıştır (Barışta, 1984, s. 10).

İşlemeler sadece yastık, yağlık, bohça, peşkir, kavuk örtüsü, minder, yatak örtüsü, pano, perde, ocak örtüsü, kapı perdesi, seccade, beşikörtüsü, sofrta örtüsü, ok torbası ve çadır gibi eşyalarda kullanılmamakta, eski dönemlerde kadın ve erkeklerin dış ve iç giysilerinin de işlemelerle süslendiği bilinmektedir (Sürür, 1976, s. 62). Ayrıca ayakkabı, terlik, mendil, çanta, para ve tütün kesesi gibi kişiye özel eşyalar da işlemelerle bezenmiştir.

Osmanlı döneminde önemli bir sancak olan ve dokumacılıkta köklü bir geçmişe sahip Kastamonu'da halk işlemelerinin dikkat çekici örneklerine rastlanmaktadır. Ankara Türk El Sanatları Tanıtma Derneği koleksiyonunda bulunan işlemeli havlularda sarma, balıksırtı, pesent teknikleriyle yapılmış gül ve karanfil motifleri bunu göstermektedir (Barışta, 1987, s. 56). El tezgâhlarında dokunan yerel dokumalara ayrı bir değer ve güzellik katan işlemeler peştamal, örtü, kuşak, önlük, içe giyilen gömlek ve donlarda bezek olarak uygulanmaktadır (Erdoğan, 1993, s. 42-56). Mustafa Kemal Atatürk'e Kastamonu'yu ziyaretinde hediye edilen,

sarı metal ipliklerle ve sarma tekniğiyle işlenmiş; saçakları Kastamonu çarşaf bağlama tekniğiyle düğümlenmiş havlular yöredeki işleme sanatının güzel örneklerindendir (Barışta, 1987, s. 57).

İşlemede kullanılan malzemeler ve motiflerdeki çeşitlilik, yapan kişilerin varlıklı olup olmadığıyla ilgili bilgiler vermektedir. Maddi durumu iyi olan ailelerde yapılan işlemler kullanılan kaliteli malzeme sayesinde daha zengin bir kompozisyona sahipken; maddi durumu yetersiz olan ailelerde maliyeti düşük malzemelerle daha sade işlemler yapıldığı görülmektedir.

Çalışmamız Türk halk işlemlerinin özel örneklerinden seçilen sekiz örnekten oluşmaktadır. Literatür çalışmasının ardından Liva Paşa Etnografya Müzesi'nde araştırma yapmak için gerekli izinler alındıktan sonra bir adet cepken, iki adet elbise, bir adet Kur'an-ı Kerim taşıma kılıfı (Cüz Kesesi), bir adet hamam kılıfı (Torbası), iki adet tütün kesesi ve bir adet para kesesi doküman analizi yapılarak incelenmiştir. Müze envanterine kayıtlı benzer pek çok örnek bulunmaktadır. Örnekler seçilirken farklı ürün türleri olmasına, yöreyi yansıtmaya, daha önce başka bir çalışmada yer almamasına dikkat edilmiştir. Seçilen materyaller renk, desen ve kompozisyon özellikleri açısından değerlendirilmiş ve bu konuda yapılan benzer çalışmalarla ayrıntılı olarak karşılaştırılmıştır.

Modern hayatla birlikte çeyiz geleneğinin azalması ve usta-çırak ilişkisinin önemini kaybetmesi Kastamonu Türk Halk işlemlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasını olumsuz etkilemektedir. Geçmişte buzdolabı, televizyon, sabit telefon, çamaşır makinası, ayna gibi ev eşyalarının veya divan, koltuk, sehpa, mutfak dolabı, vitrin gibi mobilyaların üzerini süsleyen işlemeli ürünlerin kullanım alanı gittikçe azalmaktadır. Bu çalışmayla amacımız Türk işlemlerinin nadide örneklerini barındıran Kastamonu işlemlerinden ulaşabildiğimiz bazı örneklerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır.

Daha önce Kastamonu Liva Paşa Konağı Müzesi envanterinde bulunan bazı materyallerle ilgili bir çalışma yapılsa da (Yetim vd., 2007, s. 727-746) bizim çalışmamız ürün çeşidi, kullanılan malzemeler, işleminde ve kenar süslemesinde kullanılan

teknikler, kullanım alanı, zemindeki dokuma türü ve zemin renk çeşitliliği açısından farklılık arz ettiğinden özgündür.

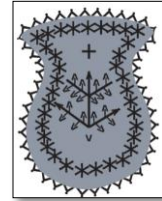
Çalışmamıza konu olan işlemeli ürünler işleme teknikleri, uygulandığı yerler; ürün çeşidi, motif ve kompozisyon özellikleri; işleminde, zeminde ve kenar temizlemede kullanılan renkler; kullanılan malzemeler ve teknikler, yapılış tarihleri; günümüzde kullanım yerleri, onarım durumları olarak ayrıntılı olarak incelenmiştir. İşlemelerin çizimleri Freehand programında renkli olarak yapılmıştır. Makalede veri toplama ve doküman analizi yöntemleri kullanılmıştır. Değerlendirme ve karşılaştırma bölümünde ise elde edilen bulgular başka araştırmalardaki benzer ürün verileriyle karşılaştırılmıştır.

1. Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi'nde Bulunan Türk Halk İşlemeleri

Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi envanterinden yararlanılarak seçilen sekiz adet işlemeli ürüne ait bilgiler fotoğrafları, detay fotoğrafları ve desen çizimleriyle birlikte ürün türlerine göre sınıflandırılarak verilmiştir. İşlemelerde kullanılan tekniklerin, malzeme ve kompozisyon özelliklerinin yöreyi yansıtmalarına dikkat edilmiştir.

Katalog

Fotoğraf 1: Genel Görünümü **Fotoğraf 1a:** Motif Detayı **Desen Çizimi:** 1

Katalog No	: 1.
Fotoğraf No	: 1, 1a.
Çizim No	: 1.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın ilk yarısı.
İnceleme Tarihi	: 18/02/2011.

Müze geliş tarihi : 15/11/1951.

Envanter No : 863.

Kullanılan Gereçler

Dokumada : Yerel dokuma.

İşlemede : Boncuk.

Kenar Temizlemede : Boncuk.

Kullanılan Teknikler

İşlemede : Boncuk işlemesi.

Kenar Temizlemede : Boncuk oyası.

Kullanılan Renkler

Dokumada : Krem.

İşlemede : Siyah, pembe.

Kenar Temizlemede : Siyah, Pembe.

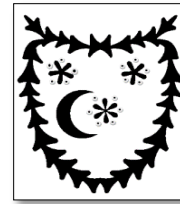
Bezeme Konusu : Bitkisel bezeme; stilize çiçek.

Nesneli bezeme; yıldız.

Geometrik bezeme; artı.

Kompozisyon özelliği : Kişisel eşya olarak kullanılan ürünün ebatları 11x18 cm'dir. Keten yerel dokuma kumaş üzerine boncuk işi tekniği uygulanmıştır. Envanter kayıtlarına para kesesi olarak geçen eserin kompozisyon özellikleri; ortada dalları iki yana açılmış stilize çiçek ve onun üstünde artı bezemesi; kenarlarda siyah ve pembe boncuklarla sekiz köşeli yıldız motifinin çevrelenmesi şeklindedir. Kenar süslemesinde boncuk oyası tekniği kullanılan kesenin kenar süslemelerindeki boncuklarda dökülmeler vardır.

Fotoğraf 2: Genel Görünümü **Fotoğraf 2a: Motif Detayı** **Desen Çizimi: 2**

Katalog No	: 2.
Fotoğraf No	: 2, 2a.
Çizim No	: 2.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın ilk yarısı.
İnceleme Tarihi	: 18/02/2011.
Müzeye geliş tarihi	: 29/04/1974.
Envanter No	: 4792.

Kullanılan Gereçler

Dokumada	: Saten.
İşlemede	: Altın alaşımlı sim, pul.
Kenar Temizlemede	: Altın alaşımlı sim.

Kullanılan Teknikler

İşlemede	: Maraş işi (Dival), pul dikimi.
Kenar Temizlemede	: İğne oyası.

Kullanılan Renkler

Dokumada	: Pembe.
İşlemede	: Sarı.
Kenar Temizlemede	: Sarı.

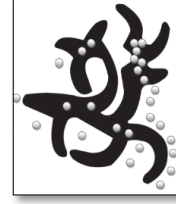
Bezeme Konusu : Nesneli bezeme; hilal, yıldız.

Kompozisyon özelliği : Kişisel eşya olarak kullanılan bütün kesesinin ebatları envantere 16x19,5 cm olarak kaydedilmiştir. Pembe ipek saten kumaş üzerine Maraş işi (Dival) tekniğiyle işlenmiştir. İşleminde malzeme olarak altın alaşımlı sim kullanılırken, süslemesinde sarı renk pul tercih edilmiştir. Kompozisyon olarak ortada hilal, onun karşısında altı köşeli yıldızın üst tarafına işlenmiş beş köşeli iki yıldız ve onları çevreleyen oklar şeklindedir. Yıldızların kolları arasına pul işi yapılmıştır. Bu haliyle işleme armaya benzemektedir. Kenar temizliği iğne oyası tekniğiyle yapılan kese iyi durumdadır.

Fotoğraf 3: Genel Görünümü

Fotoğraf 3a: Motif Detayı

Desen Çizimi: 3

Katalog No	: 3.
Fotoğraf No	: 3, 3a.
Çizim No	: 3.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın ilk yarısı.
İnceleme Tarihi	: 18/02/2011.
Müzeye geliş tarihi	: 27/05/1981.
Envanter No	: 4854.
Kullanılan Gereçler	
Dokumada	: Kadife.
İşlemede	:Gümüş alaşımlı sim, pul, çamaşır ipeği.
Kenar Temizlemede	: Pul.
Kullanılan Teknikler	
İşlemede	: Maraş işi (Dival İşi), pul dikimi.
Kenar Temizlemede	: İğne oyası.
Kullanılan Renkler	
Dokumada	: Mor.
İşlemede	: Gümüş rengi.
Kenar Temizlemede	: Yeşil, turuncu, turkuaz, sarı.
Bezeme Konusu	: Dallar.
Kompozisyon özelliği	: 20,5x31 cm ebatlarında olan bütün kesesi kişisel eşya olarak kullanılmıştır. Mor kadife üzerine Maraş işi (Dival) tekniğiyle işlenmiştir. Gümüş alaşımlı simle kıvrım dal olarak yapılmıştır. Metal pullarla tezyin zenginleştirilmiştir. Zaman içerisinde pullarda paslanma oluşmuştur. Yer yer sökülmeler

görülen işlemeli kesenin kenar temizliği yeşil, turuncu, sarı ve turkuaz renk çamaşır ipeğiyle pullu iğne oyası şeklindedir. Günümüzde kullanımı olmayan tütün kesesi iyi durumdadır.

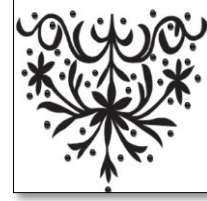
Fotoğraf 4: Genel Görünümü **Fotoğraf 4a:** Motif Detayı **Desen Çizimi:** 4

Katalog No	: 4.
Fotoğraf No	: 4, 4a.
Çizim No	: 4.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın ilk yarısı.
İnceleme Tarihi	: 18/02/2011.
Müzeye geliş tarihi	: 15/11/1950.
Envanter No	: 865.
Kullanılan Gereçler	
Dokumada	: Yerel dokuma.
İşlemede	: Kurt tırtıl, altın alaşımli sim.
Kenar Temizlemede	: Kurt tırtıl, altın alaşımli sim.
Kullanılan Teknikler	
İşlemede	: Dolgu sarma, kurt tırtıl dikimi, Sim tutturma, sap işi.
Kenar Temizlemede	: Makine dikişi.
Kullanılan Renkler	
Dokumada	: Kahverengi.
İşlemede	: Sarı, bakır rengi.
Kenar Temizlemede	: Bakır rengi.
Bezeme Konusu	: Bitkisel bezeme; çiçek, yaprak. Geometrik bezeme; daire.

Kompozisyon özelliği : 17,5x28 cm ebatlarından olan hamam kılıfı (Torbası) yoğun bir tezyinatla kahverengi yerel dokuma üzerine işlenmiştir. İşlemesinde sarı ve bakır renk sim kullanılmıştır. Motif olarak kenarlarında su yolu; işlemesinde sap işi, dolgu sarmaların etrafında sim tutturma tekniği uygulanmıştır. Bezemeyi zenginleştirmek için kurt tırtıl kullanılmıştır. Kompozisyon olarak; işlemenin merkezindeki daire içerisinde çiçek ve onun iki tarafında büyük yapraklı iki çiçek şeklindedir. Aynı motif daha küçük olarak ön tarafa da işlenmiştir. Hamama giderken gerekli malzemeleri taşımak için tasarlandığı düşünülen kılıfın kopmuş olan askısı düğümlenerek onarılmıştır. Alt kısmında, kılıfın iki tarafında işlemesinde kullanılan ipliklerden püsküller vardır. Kenar temizliği makine dikişiyle yapılmıştır.

Fotoğraf 5: Genel Görünümü **Fotoğraf 5a:** Motif Detayı **Desen Çizimi:** 5

Katalog No	: 5.
Fotoğraf No	: 5, 5a.
Çizim No	: 5.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın ilk yarısı.
İnceleme Tarihi	: 18/02/2011.
Müzeye geliş tarihi	: 23/12/1992. Hüseyin Yataz'dan satın alınmıştır.
Envanter No	: 5740.
Kullanılan Gereçler	
Dokumada	: Kadife.
İşlemede	: Altın alaşımlı sim, pul.
Kenar Temizlemede	: Gümüş alaşımlı sim, boncuk.

Kullanılan Teknikler

İşlemede : Maraş işi (Dival İş), pul ve kurt tırtıl dikimi.

Kenar Temizlemede : Makine dikişi.

Kullanılan Renkler

Dokumada : Bordo.

İşlemede : Sarı.

Kenar Temizlemede : Sarı.

Bezeme Konusu : Bitkisel bezeme; çiçek, yaprak, dal.
Geometrik bezeme; zikzak.

Kompozisyon özelliği : Envanter kayıtlarına cüz kesesi veya Kur'an-ı Kerim kılıfı olarak kaydedilen ürünün boyutları bilinmemektedir. İşlemede altın alaşımlı sim kullanılan kesenin kenar temizliğinde gümüş alaşımlı sim ve boncuk kullanılmıştır. Teknik olarak bordo kadife üzerine Maraş işi (Dival) tekniğiyle işlenmiş eserde bezeme pullarla zenginleştirilmiştir. Kompozisyonunda çiçekler, dallar ve yapraklar simetrik olarak yapılmıştır. Kapak kısmında ortada bir çiçek ve iki yana açılan dallar şeklinde bir kompozisyon vardır. Kılıfın önüne taç şeklinde yapraklar serpiştirilmiştir. Çiçeklerin tohum kısımlarında pullar kullanılmıştır. Askısında sarı renk kumaş tercih edilmiştir. Kılıfı süslemek için iki alt köşeye mavi boncuk ve gümüş alaşımlı iplikle püskül yapılmıştır. Kenar temizliğinde makine dikişi vardır.

Fotoğraf 6: Genel Görünümü **Fotoğraf 6a:** Motif Detayı **Desen Çizimi:** 6

Katalog No : 6.

Fotoğraf No : 6, 6a.

Çizim No : 6.

İlgili Koleksiyon Sahibi : Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi.

Yapılış Tarihi : 20. yüzyılın ilk yarısı.

İnceleme Tarihi : 18/02/2011.

Müzeye geliş tarihi : 11/06/1966.

Envanter No : 2457.

Kullanılan Gereçler

Dokumada : Kadife.

İşlemede : Altın alaşımlı sim.

Kenar Temizlemede : -

Kullanılan Teknikler

İşlemede : Kordon tutturma.

Kenar Temizlemede : Baskı.

Kullanılan Renkler

Dokumada : Bordo.

İşlemede : Sarı.

Kenar Temizlemede : -

Bezeme Konusu : Bitkisel bezeme; yaprak, çiçek.

Kompozisyon özelliği : 55(Bel)x136 cm ebatlarında olan bordo renkli bindallı elbise üzerine kordon tutturma işi (Blonya iğnesi) uygulanmıştır. Dokuması kadife kumaş olan elbisenin işlemede altın alaşımlı sim tercih edilmiştir. İşlemeye yardımcı gereç olarak gergef kullanılmıştır. İşlemeler kompozisyon olarak yakadan itibaren etek uçlarına ve omuzlardan kol uçlarına olacak şekilde bezenmiştir. Kıvrım şeklinde stilize çiçekler ve dallar görülmektedir. Motiflerde simetriye dikkat edilmiştir. Bezekler ön ve alt kısımda yoğunlaşmaktadır. Ortada stilize karanfil ve lale motifleri vardır. Suyolu şeklindeki işlemler elbisenin yaka, kol ucu ve etek uçlarındadır. Astarı kırmızı pamuklu kumaş olan elbisenin kenar temizliği makine dikişiyle yapılmıştır. Onarım görmemiş ve iyi durumdadır.

Fotoğraf 7: Genel Görünümü **Fotoğraf 7a: Motif Detayı** **Desen Çizimi: 7**

Katalog No	: 7.
Fotoğraf No	: 7, 7a.
Çizim No	: 7.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın ilk yarısı.
İnceleme Tarihi	: 18/02/2011.
Müzeeye geliş tarihi	: 15/07/1969.
Envanter No	: 2649.
Kullanılan Gereçler	
Dokumada	: Kadife.
İşlemede	: Pul, altın alaşımlı sim.
Kenar Temizlemede	: Fisto.
Kullanılan Teknikler	
İşlemede	: Maraş işi (Dival işi), pul dikimi.
Kenar Temizlemede	: Fisto.
Kullanılan Renkler	
Dokumada	: Lacivert.
İşlemede	: Sarı.
Kenar Temizlemede	: Beyaz.
Bezeme Konusu	: Bitkisel bezeme; çiçek, yaprak. Nesneli bezeme; fiyonk, püskül.
Kompozisyon özelliği	: İşlemeler 66(Bel)x137 cm ebatlarındaki Türk kadın giyim geleneğinin önemli parçalarından olan bindallı elbise üzerinde bulunmaktadır. Zeminde lacivert kadife kullanılmıştır. Teknik olarak Maraş işi (Dival) tekniği uygulanan elbisenin işleminde malzeme olarak altın alaşımlı sim

ve pullar vardır. Kompozisyonunda bitkisel bezeme olarak çiçek ve yapraklarla birlikte nesneli bezeme olan fiyonk ve püsküller tercih edilmiştir. Motif dağılımı yakadan etek ucuna; kollarda ise dirsekten kol uçlarına olacak şekildedir. Etek ucuna yakın orta kısımda çiçek buketi şeklinde bir işleme görülmektedir. Diğer küçük çiçekler iki etek yanlarına serpiştirilmiştir. Günümüzde müze envanterine kayıtlı bindallı elbisenin astarı sarı renkte olup, etek ve kol uçlarının kenar temizliği fisto dikimiyle yapılmıştır. Onarımına ihtiyaç duymayan elbise iyi durumdadır.

Fotoğraf 8: Genel Görünümü

Fotoğraf 8a: Motif Detayı

Desen Çizimi: 8

Katalog No	: 8.
Fotoğraf No	: 8, 8a.
Çizim No	: 8.
İlgili Koleksiyon Sahibi	: Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi.
Yapılış Tarihi	: 20. yüzyılın ilk yarısı.
İnceleme Tarihi	: 18/02/2011.
Müzeye geliş tarihi	: 29/04/1974. Hikmet Çınar'dan satın alınmıştır.
Envanter No	: 3582.
Kullanılan Gereçler	
Dokumada	: Kadife.
İşlemede	: Altın alaşımlı sim.
Kenar Temizlemede	: -
Kullanılan Teknikler	
İşlemede	: Kordon tutturma.
Kenar Temizlemede	: Makine dikişi.
Kullanılan Renkler	

Dokumada	: Mor.
İşlemede	: Sarı.
Kenar Temizlemede	: -
Bezeme Konusu	: Bitkisel bezeme; yaprak. Geometrik bezeme; daire.
Kompozisyon özelliği	: Dış kıyafet olarak kullanılan ve mor kadife kumaştan yapılan cepkenin ebatları bilinmemektedir. Günümüzde kullanımı bulunmayan cepkenin işleme malzemesi olarak altın alaşımlı sim; işlemeye yardımcı gereç olarak gergef kullanılmıştır. İşlemesi yakadan etek uçlarına doğru ve kol uçlarına kordon tutturma (Blonya iğnesi) tekniğiyle yapılmıştır. Kompozisyon olarak stilize yaprak ve dairesel motifler şeklinde işlenmiştir. Motif düzenlemesinde simetriye dikkat edilmiştir. Cepkenin astarında lila rengi pamuklu kumaş kullanılmıştır. Kenar temizliği makine dikişiyle yapılan cepken onarım görmezken kullanım durumu iyidir.

2. Değerlendirme ve Karşılaştırma

Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi'ndeki farkı örnek türleri arasından seçilen ürünler değerlendirilerek, bu konuda yapılmış başka çalışmalarla aşağıdaki başlıklar altında karşılaştırılmıştır.

2.1. İşlemelerin Türleri

Kıyafet, ev eşyası ve kişisel eşya olarak sınıflandırılmış ürünlerden bindallı elbise (Kat. No: 6, 7); cepken (Kat. No: 8); tütün kesesi (Kat. No: 2, 3); para kesesi (Kat. No: 1); Kur'an-ı Kerim kılıfı (cüz Kesesi) (Kat. No: 5) ve hamam kılıfı (Torbası) (Kat. No: 4) çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Farklı yörelerde benzer konuda yapılan diğer çalışmalara baktığımızda; Antalya Müzesi envanterinde elli ürün incelenmiş, işlemler en çok makramalarda görülmüştür (Civelek, 2011, s. 179). Konya Müzeleri Dival işi tekniğiyle yapılmış iki adet cüz kesesi, sekiz adet bindallı tek parça elbise, beş adet para kesesi ve iki adet tütün kesesinde işlemler bulunmaktadır (Sönmez, 2016, s. 199). İzmir ili Tire Müzesi'nde peşkir, başörtüsü, çevre, çarşaf, havlu, örtü ve bohçalarda (Arslan, 2011, s. 159); Bursa ili Gemlik yöresi işlemlerinde en çok çevrelerde (Erdoğan, 2006, s. 137);

Ankara ili Gündül ilçesinde en çok peşkirlerde (Serçe, 2006, s. 183); Ankara ili Beypazarı ilçesinde baş havlusu, omuz havlusu, vücut havlusu, başörtüsü, peşkir, kına tası bohçası, çevre, çevre hırka, bohça ve mendillerde (Çavuş, 2009, s. 52); Çankırı ili Yapraklı yöresinde kadın kıyafetlerinde (Bayhan vd., 2009, s. 65-80); Çankırı Kurşunlu erkek kıyafetlerinden olan ve “zivka” denilen, ağ kısmı bol, paçaları dar olan pantolonlarda (Bayhan vd., 2007, s. 103); Çankırı Atkaracalar ilçesindeki erkek kıyafetlerinde (Bayhan vd., 2014, s. 42) ve yine aynı ilçe müzesinde bulunan kadın kıyafetlerinde dantel bezemeler bulunmaktadır (Bayhan vd., 2014, s. 44-46).

2.2. İşlemelerin Yapılış Tarihleri

Liva Paşa Etnografya Müzesi'nden alınan izinle incelenen ürünlerin hangi döneme ait olduğu hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte, kullanılan malzeme ve tekniklerden tamamının yirminci yüzyılın ilk yarısına ait olduğu düşünülmektedir. Müzeye geliş tarihleri 15.11.1951 (Kat. No: 1), 29.04.1974 (Kat. No: 2), 27.05.1981 (Kat. No: 3), 15.11.1950 (Kat. No: 4), 23.12.1992 (Kat. No: 5), 11.06.1966 (Kat. No: 6), 15.07.1969 (Kat. No: 7) ve 29.04.1974 (Kat. No: 8) olarak kayıt edilmiştir.

Samsun işlemelerinin bulunduğu havlu, karyola eteği, yastık, kare ve dikdörtgen örtü, bohça, sehpa örtüsü, yatak örtüsü, yaygı, mendil, çevre, gecelik ve uçkurlardan yirmi ikisi yirminci yüzyılın ilk çeyreğine ait iken, on iki ürün yirminci yüzyılın ortalarında yapılmıştır (Algül, 2007, s. 84). Bursa ili Gemlik ilçesi işlemelerinden ikisi dışındaki örneklerin yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde yapıldığı belirtilmiştir (Erdoğan, 2006, s. 137). Antalya Müzesi işlemeleri yirminci yüzyıla aittir (Civelek, 2011, s. 169). Isparta Yalvaç Müzesi'nde bulunan çok az sayıdaki peşkir on sekizinci yüzyıla tarihlenmektedir (Kurtulmuş, 2007, s. 28).

2.3. İşlemelerde Kullanılan Teknikler

İncelediğimiz ürünlerde farklı malzemelerle farklı işleme tekniklerinin uygulandığı görülmektedir. Bu teknikler; boncuk işi (Kat. No: 1), pul dikimi (Kat. No: 2, 3, 7), Maraş işi (Dival) (Kat. No: 2, 3, 5, 7), sim sarma, sap işi, dolgu sarma, sim tutturma (Kat. No:

4), kordon tutturma (Kat. No: 6, 8) ve kurt tırtıl dikimi (Kat. No: 4, 5) teknikleridir.

Karşılaştırdığımız ürünlerden Konya'daki cüz kesesinde dival işi, düz sarma, yarmalı sarma, kurt tırtıl tutturma (Sönmez, 2016, s. 120-121) uygulanmıştır. Afyonkarahisar ili Bolvadin işlemelerinde üç üründe pulu boncuk yardımı ile tutturma, altı üründe pulu tek olarak yan yana üstten iplik göstererek tutturma, yedi üründe pulu makine dikişi ile tutturma ve bir üründe ise pulu üst üste sap iğnesi ile tutturma tekniği kullanılmıştır (Yavuz, 2009, s. 191). Bursa Nakış El Sanatları Müzesi işlemeli peşkirlerinde yirmi bir üründe sarma tekniği vardır (Yıldız, 2020, s. 202). Sakarya ili işlemelerinde sarma (Düz-Verev) tekniği on beş üründe görülmektedir. Hazır harç (kordon)tutturma tekniği kırk yedi ve kırk sekiz numaralı örneklerde, sap işi yirmi dört numaralı örnekte pul-boncuk tutturma ve Maraş (Dival) işi altı numaralı örnekte uygulanmıştır (Özkanlı, 2019, s. 234-235).

2.4. Kenar Temizlemede Kullanılan Teknikler

İncelenen ürünlerde kullanılan malzemeye ve kullanım amacına göre farklı kenar temizleme teknikleri uygulanmıştır. Bunlar: Boncuk oyası (Kat. No: 1), iğne oyası (Kat. No: 2, 3), makine dikişi (Kat. No: 4, 5, 8) baskı tekniği (Kat. No: 6) ve fistodur (Kat. No: 7).

Kenar temizliği Samsun işlemelerinde baskı tekniği ve tığ oyasıyla yapılmıştır (Algül, 2007, s. 92). Beypazarı işlemelerinde pullu firkete oyası, saçak bağlama/bükme teknikleri (Çavuş, 2009, s. 64); Bursa Gemlik işlemelerinde zürafa tekniği (Erdoğan, 2006, s. 140); Muğla'da dokumanın dar kenarlarında makine baskı dikişi ve elde teyel tekniği vardır (Altun, 2006, s. 873). Antalya Müzesi işlemelerinde uzun kenarlara süsleme yapılmazken, kısa kenarlarda püskül saçak bırakma teknikleri görülmektedir (Civelek, 2011, s. 189). Bursa Nakış El Sanatları Müzesi'nde bir adet peşkirde iğne oyası tekniği uygulanmıştır (Yıldız, 2020, s. 202).

2.5. İşlemelerin Zemininde Kullanılan Malzemeler

Kastamonu işlemelerinin zemininde farklı dokuma türlerinin kullanıldığı görülmüştür. Bunlardan en az tercih edilenler yerel dokuma (Kat. No: 1, 4) ve satendir (Kat. No: 2). En çok kadife kumaş kullanılmıştır. (Kat. No: 3, 5, 6, 7, 8).

Ankara Gdl işlemelerinde zeminde dokuma olarak ipekli ve pamuklu dokuma vardır (Serçe, 2006, s. 185). Tire Müzesi işlemelerinde keten, pamuklu ve ipekli dokuma (Arslan, 2011, s. 167); Samsun işlemelerinde patiska, yerel dokuma ve havlu (Algül, 2007, s. 89); Bursa Gemlik yöresinde kadife kumaş ve ham ipek görülmektedir (Erdoğan, 2006, s. 138).

2.6. İşlemede Kullanılan Malzemeler

İncelediğimiz materyallerde bezeme kompozisyonunu oluşturmak veya zenginleştirmek amacıyla farklı özelliklerde malzemeler kullanılmıştır. Bunlar; boncuk (Kat. No: 1, 5), pul (Kat. No: 2, 3, 5, 6), altın alaşımlı sim (Kat. No: 2, 4, 5, 6, 7, 8), amaşır ipeği (Kat. No: 3), gümüş alaşımlı sim (Kat. No: 3, 5) ve kurt trtldır (Kat. No: 4).

Gemlik işlemelerinde malzeme olarak ipek iplik, yassı tel, muline ve koton iplik vardır (Erdoğan, 2006, s. 139). Gdl işlemelerinde ipek iplik ve metal iplik (Serçe, 2006, s. 185); Tire Müzesi işlemelerinde metal bklml ipek iplik ve metal yassı tel görülmektedir (Arslan, 2011, s. 167). Samsun yöresinde koton iplik, çamaşır ipeği ve kuka ipi (Algül, 2007, s. 89); Ankara ili Beypazarı ilçesi işlemelerinde sim iplik ve yassı metal iplik (avuş, 2009, s. 59); Burdur Müzesi peşkirlerinde pamuk iplik en çok kullanılan işleme malzemeleri olmuştur (Tunalı, 2015, s. 132).

2.7. İşlemelerin Motif zellikleri

Çalışmamızda motif özellikleri bitkisel bezeme, nesneli bezeme ve geometrik bezeme olarak sınıflandırılmıştır. Bitkisel bezeme unsuru olarak stilize iek (Kat. No: 1), iek (Kat. No: 4, 5, 6, 7), dal (Kat. No: 3, 5) ve yaprak (Kat. No: 4, 5, 6, 7, 8) görülmektedir. Nesneli bezeme yıldız (Kat. No: 1, 2), hilal (Kat. No: 2), pşkl ve fiyonktur (Kat. No: 7). Geometrik bezeme olarak daire ve zikzak 8. Üründe; artı bezemesi 1. Üründe kullanılmıştır.

Bitkisel bezemeler Gdl'de stilize iek (Serçe, 2006, s. 193); Tire işlemelerinde iek (Arslan, 2011, s. 199); ankırı Kurşunlu ilçesindeki nlklerde pembe çiçekler ve buğday başağı; Fermanelerde bitkisel motifler, kıvrım dallar ve zikzaklar (Bayhan vd. 2007, s. 104-105) olarak işlenmiştir. Yaprak bezemesi; Samsun (Algül, 2007, s. 98), Ankara Gdl (Serçe, 2006, s. 193) ve İzmir Tire

Müzesi'nde bulunan ürünlerde yer almaktadır (Arslan, 2011, s. 200). Bursa Gemlik işlemelerinde (Erdoğan, 2006, s. 144), Çankırı Bayramören işlemelerinde (Bayhan vd., 2012, s. 82) ve Kastamonu Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi'nde bulunan örtü, başörtüsü, uçkur ve peşkirlerde bitkisel bezemeler görülmektedir (Yetim vd., 2007, s. 727-746).

Nesneli bezeme olarak hilal bezemesi Ankara Gündül (Serçe, 2006, s. 195) ve İzmir Tire Müzesi işlemelerinde vardır (Arslan, 2011, s. 200). Benzer işleme Muğla işlemelerinde "Ay yıldız" olarak adlandırılmıştır (Altun, 2006, s. 903).

Geometrik bezeme olarak artı motifi Burdur Müzesi peşkirlerinde (Tunalı, 2015, s. 40) ve Samsun işlemelerinde (Algül, 2007, s. 98); daire motifi Muğla (Altun, 2006, s. 903), Tire Müzesi (Arslan, 2011, s. 200), Burdur Müzesi (Tunalı, 2015, s. 40) ve Yalvaç Müzesi işlemelerinde tercih edilmiştir (Kurtulmuş, 2012, s. 37). En çok uygulanan zikzak motifi Tire (Arslan, 2011, s. 200), Burdur (Tunalı, 2015, s. 40) ve Yalvaç işlemelerinde bulunmaktadır (Kurtulmuş, 2012, s. 37).

2.8. İşlemelerin Zemininde Kullanılan Renkler

Çalışmamızda dokumanın ve işlemenin özelliklerine göre zemin renklerinin farklılık gösterdiği görülmüştür. Pamuklu dokumada krem rengi 1. üründe vardır. Açık pembe saten (Kat. No: 2), kahverengi dokuma (Kat. No: 4), mor kadife (Kat. No: 3, 8), bordo kadife (Kat. No: 5, 6) ve lacivert kadife (Kat. No: 7) tercih edilen diğer zemin renkleridir.

Bu konuda hazırlanan diğer çalışmalara baktığımızda krem en çok tercih edilen zemin rengi olmuştur. Bunun nedeni daha çok yerel dokumalara yapılan işlemelerin konu alınmasıdır. Krem renk Samsun (Algül, 2007, s. 95), Bursa (Erdoğan, 2006, s. 142) ve Gündül işlemelerinde kullanılmıştır (Serçe, 2006, s. 189). Bayramören'de dokuma rengi olarak siyah, patlıcan moru, gülkurusu ve bordo kadife kumaş tercih edilmiştir. Bindallı elbiseler siyah, lacivert, mor ve bordo renk kadifeye işlenmiştir (Bayhan vd., 2012, s. 74). Çankırı Kurşunlu fermene-saltaları siyah, patlıcan moru ve bordo (Bayhan vd., 2007, s. 100); Çankırı Yapraklı ilçesi zivkaları lacivert renktedir (Bayhan vd., 2009, s. 80).

2.9. İşlemelerde Kullanılan Renkler

Kullanılan ipliklerde ve diğer bezeme malzemelerinde farklı renkler uygulanmıştır. En çok tercih edilen sarı simdir (Kat. No: 2, 4, 5, 6, 7, 8). Diğer kullanılan renkler gümüş rengi (Kat. No: 3), bakır rengi (Kat. No: 4), pembe ve siyahtır (Kat. No: 1).

Bursa Gemlik ilçesi işlemelerinde sarı, yaprak yeşili, yağ yeşili, yosun yeşili, açık çimen yeşili, koyu pembe, koyu kanarya, camgöbeği, çivit mavi, ve vişne rengi (Erdoğan, 2006, s. 141); Samsun'da eflatun, sarı, açık-koyu pembe, hardal sarı, kirli sarı, krem, yavruağzı ve kiremit rengi (Algül, 2007, s. 95); Ankara ili Beypazarı ilçesi işlemelerinde altın sarısı ve gümüş beyazı (Çavuş, 2009, s. 67); Gündül yöresinde yağ yeşili, firuze, petrol mavisi, kızıl kahve, leylak, havai mavisi, şarap kıvrılı ve bordo renkleridir (Serçe, 2006, s. 190).

2.10. İşlemelerin Kenar Süslemelerinde Kullanılan Renkler

İncelediğimiz işlemeli ürünlerde kenar temizliği yapmak ya da bezemeyi tamamlamak için çeşitli tekniklerle kenar süslemesi yapılmıştır. Kenar süslemesinde kullanılan renkler ise şunlardır; siyah (Kat. No: 1), sarı (Kat. No: 2, 3, 5), turuncu, yeşil, turkuaz (Kat. No: 3), bakır rengi (Kat. No: 4) ve beyaz (Kat. No: 7). 6. ve 8. ürünlere kenar süslemesi yapılmamıştır.

Farklı yörelere ait kenar süslemelerinde kullanılan renkler; Ankara Beypazarı'nda beyaz, altın sarısı, krem ve gümüş beyazı (Çavuş, 2009, s. 67); Gemlik yöresinde krem (Erdoğan, 2006, s. 141); Samsun yöresinde krem ve beyaz (Algül, 2007, s. 95); Antalya yöresinde en çok nötr renklerden krem (Civelek, 2011, s. 201) ve Gündül yöresinde krem ve sarı renkleridir (Serçe, 2006, s. 192).

2.11. İşlemelerin Bugünkü Halleri ve Onarım Durumları

Müzeden alınan fotoğraflar ışığında ürünlerin bugünkü halleri ve onarım durumlarında farklılıklar görülmektedir. Ürünlerin yedisi onarım görmezken (Kat No: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8); bir ürünün boncuklarında kopma ve dökülmeler vardır (Kat No: 1). İki ürünün dokuması yıpranmıştır (Kat No: 4, 5). 4. ürün olan hamam kılıfının kopan kulpu düğümlenerek onarılmıştır.

Samsun yöresi işlemlerinin tamamı onarım görmezken, bazılarının telleri dökülmüş, sararmış veya lekeli (Algül, 2007, s. 87). Tire işlemlerinin çoğu lekeliyken bir ürünün iplik boyası akmıştır (Arslan, 2011, s. 156). Ankara Beypazarı işlemlerinde daha çok yıpranma, yassı tel iplik ve sim ipliklerde kararmalar vardır (Çavuş, 2009, s. 74). Bursa Gemlik işlemleri orijinal haliyle saklanırken bazılarında sandık lekesi ve iplik boyasında akmalar olmuştur (Erdoğan, 2006, s. 138). Antalya Müzesi işlemeli eserlerinden çoğunun saklama koşulları ve geçen zaman nedeniyle lekeli ve işleme iğne tekniklerinin sökülmiş olduğu görülmüştür (Civelek, 2011, s. 176-177)

Sonuç ve Öneriler

Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan Kastamonu, bünyesinde barındırdığı birikimi farklı sanat dallarında göstererek ülkemiz kültür ve medeniyetine önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu birikim Kastamonu Türk Halk işlemlerine de yansımıştır. Kastamonu Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi envanterine kayıtlı sekiz adet ürünü konu alan çalışmamızda eserler renk, desen ve kompozisyon özellikleri açısından incelenmiş ve farklı yöre işlemlerini konu alan çalışmalarla karşılaştırılmıştır.

Döneminin özelliklerini yansıtan işlemeli ürünlerin yapılış tarihleri kesin olarak bilinmese de 20. yüzyılın ilk yarısına, yani Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine ait olduğu düşünülmektedir. Materyaller kıyafet, ev eşyası ve gündelik hayatta kişisel eşya gibi kullanım alanlarına sahiptir. Tütün kesesi, para kesesi, Kur'an-ı Kerim kılıfı (Cüz Kesesi) ve hamam kılıfı (Torbası) günümüzde kullanılmazken; geleneksel giysi olarak bindallı elbiseler ve cepkenler kına gecelerinde giyilmektedir.

İşlemler geleneksel Türk Halk işlemlerinin güzel örneklerindendir. Kastamonu'nun Osmanlı döneminde önemli bir sancak oluşu işlemlerdeki zenginliği arttıran etmenlerdendir. İşleme tekniği olarak; Maraş işi (Dival), sim sarma, dolgu sarma, boncuk işi, pul işi, sap işi, sim tutturma, kordon tutturma ve kurt tırtıl kullanılmıştır. Kenar temizliğinde ise boncuk oyası, iğne oyası, makine dikişi, fisto ve baskı tekniği uygulanmıştır.

Farklı ürün türleri ve kullanım alanlarına sahip materyallerde farklı dokumalar tercih edilmiştir. Kıyafetlerde dokusu yumuşak ve renkleri daha canlı olan kadife kumaş görülmektedir. Kadife aynı zamanda Kur'an-ı Kerim kılıfı ve tütün kesesinde de kullanılmıştır. Saten ve el tezgâhlarında dokunan yerel dokuma kullanılan diğer zemin malzemeleridir.

Osmanlı sarayında işlemlere değer katmak için ipliğe altın sim katıldığı bilinmektedir. İncelediğimiz ürünlerde de altın alaşımlı ve gümüş alaşımlı sim bulunmaktadır. Yine halk işlemelerinin ana malzemelerinden olan çamaşır ipeği görülmektedir. Bunların yanı sıra bezemeleri zenginleştirmek için boncuk, pul ve kurt tırtıl malzemeleri kullanılmıştır.

İşlemlerde bitkisel, nesneli ve geometrik motifler görülmektedir. Tabiattan esinlenerek yapılan işlemlerde bitkisel bezeme olarak çiçek motifi hamam kılıfı, Kur'an-ı Kerim kılıfı ve bindallı elbiselerde; dal bir adet tütün kesesi ve Kur'an-ı Kerim kılıfında; yaprak hamam kılıfı, Kur'an-ı Kerim kılıfı, cepken ve bindallı elbiselerde yer almaktadır. Stilize çiçek motifi para kesesine yapılmıştır. Nesneli bezeme olarak fiyonk ve püskül motifleri bir adet bindallı elbise de kullanılırken, ikinci örnek olan tütün kesesine milli sembollerimizden ay (hilal) ve yıldız bezemeleri işlenmiştir. Geometrik bezeme olarak daire ve zikzak cepkene, artı motifi para kesesine yapılmıştır.

İşlemlerin zemininde tercih edilen renkler kullanım amacına ve kumaş dokusuna göre farklılık göstermektedir. Yerel dokumalarda hammaddenin renginden dolayı daha çok krem renk kullanılmıştır. Tütün kesesi ve hamam kılıfı yerel dokumadır. İşlemler kıyafetlerde lacivert, bordo ve mor kadife üzerine yapılmıştır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim kılıfında bordo, tütün kesesinde mor renk kadife tercih edilmiştir. Pembe renk sadece ipek saten tütün kesesinde görülmektedir.

İşleme malzemesi olarak altın ve gümüş alaşımlı sim kullanıldığı için renk olarak, sarı, gümüş rengi ve bakır rengi ağırlıktadır. Bu renk iplikler Maraş işi (Dival) ve kordon tutturma (Blonya iğnesi) tekniğinin kullanıldığı ürünlerde bulunmaktadır. Boncuk

işlemesinin yapıldığı tek örnek olan tütün kesesinde pembe ve siyah renk boncuklar vardır.

Kenar temizliği yapmak veya bezemeyi tamamlamak için kullanılan kenar süslemelerinde sarı, siyah, turuncu, bakır rengi, yeşil, turkuaz ve beyaz renk kullanırken; iki ürünün kenar süslemesi yapılmamıştır.

20. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen işlemeli ürünlerin çoğunda aradan geçen zamana paralel olarak bozulmalar dikkati çekmektedir. Dokumalarda yıpranma, işlemelerde kullanılan metal pullarda paslanma, ipliklerde ve boncuklarda dökülmeler oluşmuştur. Hamam kılıfının kopan askısı düğümlenerek onarılmıştır. Özel günlerde giyilen cepken ve bindallı elbiselerin ise daha az yıprandığı görülmektedir.

Geçmişten günümüze ulaşan işlemeli ürünler eski ve yıpranmış olduğu için kullanılmamakta, sanat değerleri bilinmediği için pek çoğu kaybolup gitmektedir. El sanatlarından olan halk işlemleri geleneği günümüzde düğün, çeyiz, sünnet düğünü gibi merasimlerle ya da sandıklarda saklanarak devam ettirilmektedir. Bunun yanında Kültür Bakanlığı'nın çalışmalarıyla; örgün ve yaygın eğitim olarak üniversitelerin Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitülerine bağlı Anabilim Dallarında; Kız Meslek Liseleri, Olgunlaşma Enstitüleri ve Halk Eğitim Merkezlerinde işleme geleneğinin devamına yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Öneriler: Bu eserlerin kaybolmasını önlemek amaçlı bilgilendirme toplantıları yapılarak, Etnoğrafya müzelerinde korunabileceği, bu müzelere bağış yapılabileceği anlatılmalıdır. Zengin motif çeşitliliğini kayıt altına almak için envanter oluşturulup motif katalogları hazırlanmalıdır. İşlemeli ürünleri sadece çeyiz olarak değerlendirmeyip, kadın kooperatifleri ve kadın halk pazarları kurularak özellikle kadınlar için bir gelir kaynağı olması sağlanmalıdır.

Kaynakça

Algül, İ. (2007). *Samsun ve çevresi işlemlerinin geleneksel Türk-İslam işleme sanatındaki yeri*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Altun, G. (2006). *Muğla İlinde Bulunan El İşlemeleri (19-20.yüzyıl)*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. c. 1, Selçuk Üniversitesi.

Arseven, C. E. (1973). *Türk sanatı*. Cem Yayınevi.

Arseven, C. E. (1983). *Sanat ansiklopedisi*. Milli Eğitim Basımevi.

Arslan, M. (2011). *Tire Müzesi'nde bulunan el işlemeleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Selçuk Üniversitesi.

Barışta, Ö. (1984). *Cumhuriyet dönemi Türk halk işlemeciliği desen ve terminolojisinden örnekler*. Gazi Üniversitesi Basım Yayın Yüksekokulu Basımevi.

Barışta, Ö. (1987). *Kastamonu'da dokuma ile ilgili sanatlar*, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, Ankara, Türkiye.

Barışta, Ö. (1988). *Türk işleme sanatı tarihi*. Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi.

Barışta, Ö. (1998). *Türk el sanatları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barışta, Ö. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu dönemi Türk işlemeleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bayhan, A. A., Salman, F. ve Adem Ç. (2007). *Tarihi ve kültürel değerleri ile Kurşunlu*. T.C. Kurşunlu Kaymakamlığı Yayınları.

Bayhan, A. A. (2009). *Tarihi ve kültürel değerleri ile yapraklı*. Yapraklı Belediyesi Kültür Yayınları.

Bayhan, A. A., Salman, F. (2012) *Bir saklı belde Bayramören*. Bayramören Kaymakamlığı Kültür Serisi No: 1.

Bayhan, A. A. (2014). *Tarihi ve kültürel değerleri ile Atkaracalar*. T.C. Atkaracalar Kaymakamlığı Kültür Yayınları No: 1.

Berker, N., Durul, Y. (1970). *Türk işlemelerinden örnekler*. Ak Yayınları Türk İşleme Serisi.1.

Can, M. (2024). Osmanlı döneminde metal ipliklerin işleme sanatında kullanımı.-dival işi eserlerden örneklerle-. Folklor/Edebiyat. 30(3). ss. 781-800.

- Can, Y., Gün, R. (2015). *Ana hatlarıyla Türk-İslam sanatları ve estetiği*. Kayıhan Yayınları.
- Civelek, S. (2011). *Antalya Müzesi'nde bulunan el işlemleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Çavuş, N. (2009). *Ankara ili Beypazarı ilçesi geleneksel hamam kültüründe kullanılan işlemeli ürünler*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Erdoğan, F. (2006). *Bursa ili Gemlik yöresi geleneksel Türk işlemlerini renk, desen ve kompozisyon özellikleri yönünden araştırılması ve öğretim analizinin yapılması*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Erdoğan, A. (1993). *Kastamonu folkloru 2*. Yıldız Matbaacılık.
- Eronç, Y. P. (1984). *Giyim süsleme teknikleri*. Milli Eğitim Basımevi.
- Gönül, M. (1973). *Türk el işleri sanatı*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kılıçkan, H. (2004). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk bezeme sanatı ve örnekleri*. İnkılap Kitapevi Yayınları.
- Kurtulmuş Çomak, D. (2012). *Isparta ili Yalvaç Müzesi'nde bulunan el işlemeli peşkirler* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Kültür Bakanlığı. (2010). *İşleme sanatı*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Onuk, T. (1998). *Osmanlı çadır sanatı (XVII-XIX. Yüzyıl)*. Kültür Bakanlığı.
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu mimarisinde süsleme ve el sanatları*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özkanlı, N. (2019). *Sakarya ilinde bulunan işlemler*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Serçe, Y. (2006). *Ankara ili Gündül yöresi geleneksel Türk işlemlerinde renk, desen, kompozisyon özellikleri ve öğretim analizi yönünden incelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.

- Sevin, N. (1991). *On üç asırlık Türk kıyafet tarihine bir bakış*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sönmez, K. (2016). *Konya müzelerinde bulunan dival işi tekniğinde yapılmış eserler* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Tezcan, H. (2001). Saray için yapılan gümüşlü altınlı dokumalar, işlemler. *Antik Dekor Dergisi*, (64). ss. 70-78.
- Tunalı, H. (2015). *Burdur müzesi envanterinde bulunan el işlemeli peşkirler* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Turani, A. (1999). *Dünya sanat tarihi*. Remzi Kitapevi.
- Yavuz, A. (2009). *Afyonkarahisar ili Bolvadin ilçesi evleri ve müzelerinde bulunan el işlemleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Yetim, F. ve Kayabaşı, N. (2007). Kastamonu ili Liva Paşa konağı etnografya müzesinde bulunan işlemeli ürünlerin özellikleri, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), ss. 727-746.
- Yıldız, H. (2020). *Bursa nakış el sanatları müzesinde bulunan Türk işi peşkirler* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.